

'Moederke' Fernande De Smet (1899-2001): Geraardsbergens 'Righteous among the Nations'

Marc VAN TRIMPONT

In ons nummer 225 (mei-juni 2009) verscheen de bijdrage "De Geraardsbergse Joden die 'verdwenen' in Auschwitz: Isabelle Fischlowitz, Roza Jacoby-Coster, Rebecca en Rosine Jacoby". Daarin wordt even gewag gemaakt van de noodzaak voor Joodse kinderen om tijdens de oorlogsjaren ondergedoken door het leven te gaan ten einde te ontsnappen aan de Jodenvervolging door Nazi-Duitsland. Mensen uit Geraardsbergen lieten zich hierbij niet onbetuigd en meer in het bijzonder Fernande De Smet. Maar wie was die dame die zich over enkele Joodse kinderen ontfemde op gevaar van haar eigen leven en wie waren die kinderen?...

In het in de aanhef geciteerde artikel uit *Gerardimontium* nr. 225, schetsten we, bij wijze van aanloop, historische achtergronden, gebeurtenissen en factoren welke het sinds eeuwen bestaande Joodsvijandige klimaat in West-Europa verduidelijken. Dichter bij ons, namelijk tijdens het interbellum, ontwikkelden zich bovendien antidemocratische politieke stromingen. Een en ander kreeg een voedingsbodem vooreerst door het falen van de prille democratie in West-Europa, ondermijnd door talloze corruptieschandalen her en der vanwege democratische mandatarissen en dito partijen. Vervolgens was er die rampzalige beurscrash (1929) met de daaruit voortvloeiende bijzonder hoge werkloosheid en, specifiek voor Duitsland, de nasleep van het Verdrag van Versailles dat de Eerste Wereldoorlog had moeten bezegele. In sommige landen werd hun aanhang zo groot dat ze er aan de macht kwamen. Dit was onder meer het geval in Italië waar in het begin van de jaren 1920 de fascistten met Benito Mussolini (1883-1945)

'Moederke' Fernande De Smet
(Verz. E. Verstrepen-Haegens)

als Duce aan het bewind kwamen en in Duitsland waar de nationaal-socialisten zoveel volgelingen telden dat ze met de aanstelling in 1933 van Adolf Hitler (1884-1945) tot kanselier, direct het beleid van het land konden dicteren.

Het nationaal-socialisme was een totalitairgerichte, antimarxistische en racistische politieke stroming waarbij het antisemitisme een centrale rol was toebedeeld. Gezien haar rassenleer (suprematie van het Arische ras), beperkte haar uitstraling zich hoofdzakelijk tot Germaanstalige landen zoals Oostenrijk (grote aanhang), Nederland met de N.S.B. (National-Socialistische Beweging) van Mussert, België waar een aantal volgelingen te vinden waren bij het VNV (Vlaams Nationaal Verbond) maar waar de grote aanhang werd geleverd door respectievelijk de DeVlag en REX, de twee politieke partijen in België die zich als een vis in het water voelden bij de nationaal-socialistische theorieën⁽¹⁾. De systematische Jodenvervolging in Duitsland en in de bezette gebieden tijdens de Tweede Wereldoorlog was het rechtstreekse gevolg van het gedachtengoed van het nationaal-socialisme. In de context van die Jodenvervolging heeft Fernande De Smet een rol gespeeld, een bescheiden rol gezien in het geheel der

⁽¹⁾ Over het VNV, de DeVlag en Rex, zie desgewenst en respectievelijk Br. DE WEVER, *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933-1945*, Tielt/Gent, 1994. – Franck SEBERECHTS, *Geschiedenis van de DeVlag. Van cultuurbeweging tot politieke partij, 1935-1945*, Gent, 1991. – M. CONWAY, *Collaboratie in België: Léon Degrelle en het rexisme*, Groot-Bijgaarden, 1995 (vertaling uit het Engels). Voor informatie in een notendopje over deze organisaties, zie M. VAN TRIMPONT, *Losse teruglikken op Geraardsbergen tijdens de ongeluksjaren 1940-1945. Een bijdrage tot de geschiedenis van Geraardsbergen in de 2de wereldoorlog*, in *Gerardimontium*, Extra editie 4 september 2004, p. 32, 33.

gebeurtenissen maar een rol van het hoogst denkbare belang op het menselijke vlak.

Wie was Fernande De Smet? (2)

Fernande, Marie, Louise, Josepha De Smet is geboren in Geraardsbergen op 8 juli 1899 als dochter van Aimé De Smet en Hélène Dhont. Ze overleed in haar geboortestad op 8 augustus 2001, 102 jaar oud. Na haar basisonderwijs, eerst thuis door toedoen van een privé onderwijzer(es) en verder bij de zusters benedictenessen van de priorij Hunnegem, ging Fernande voor haar middelaar op pensioonaat bij de Dames Kanunnikessen in Jupille. Uit deze tijd dateert haar grote belangstelling voor de natuur; van elk plantje kende zij de naam en de bloeiwijze en stond heel en al bewondering voor een zonsondergang of een klare sterrenhemel. Ze groeide op in een warm nest en in een sociaalvoelend milieu. Na de Eerste Wereldoorlog vond ze haar geluk thuis in het gezin samen met haar broer en zussen en een Hongaars jongetje dat er een tijdlang geborgenheid genoot. De geschiedenis zal zich herhalen want bij het naderende einde van de Tweede Wereldoorlog en meer in het bijzonder in december 1944-mei 1945 toen Nederlandse oorlogsvluchtelingen uit De Betuwe even een veilig onderkomen zoch-

ten in Vlaanderen en onder meer in de omstreken van Geraardsbergen, liet de familie De Smet-D'Hont zich niet onbetuigd. Toen gaf ze onderdak en een thuis aan niet minder dan twaalf mensen (3).

Net als haar zussen en haar broer ging ze ongehuwd door het leven. Ze bracht haar tijd niet door in ledigheid, maar, zoals verder uit deze bijdrage zal blijken, stond haar hele leven in het teken van de liefdadigheidsgedachte. Deze ingesteldheid kreeg gestalte met de stichting in 1938 van een meisjesweeshuis in Onkerzele dat ze 36 jaar lang zou leiden; ook haar oudere zus Martha zal zo'n weeshuis besturen in Sint-Amandsberg, het tehuis "Moeder van Barmhartigheid" voor jongetjes. Na de sluiting in 1974 van haar weeshuis bleef ze nog enkele jaren in Onkerzele wonen om in 1983 terug te keren naar de ouderlijke woonst gelegen op de hoek van Brug- en Molenstraat; ze woonde er samen met haar oudere zus Simonne en haar broer Charles die er in 1985 overleed. Op haar 90ste begon de zorg voor zichzelf en haar zus Simonne te zwaar te wegen en beiden beslisten ze hun intrek te nemen in het "Denderoord" waar Fernande, graag gezien en zelf tevreden, de waardering genoot van al wie haar omringde. In 1999 werd ze er gevierd als honderdjarige. Ze overleed op 8 augustus 2001. Twee maanden voordien, op

7 juni, was een afgevaardigde van de Israëlsche ambassade naar het Denderoord gekomen en tijdens een ter harer ere georganiseerde plechtigheid overhandigde hij haar de medaille en het erediploma van "Rechtvaardige onder de volkeren", dit is de hoogste Israëlsche onderscheiding (zie meer hierover elders in deze bijdrage).

Net als haar zus Marthe was Fernande diep gelovig. Marthes geëngageerde godsdienstbeleving was van die gedrevenheid dat zij zich in 1948, dit is vier jaar na de bezetting, nog zorgen maakte over een Joods jongetje dat ze katholiek opgevoed wou zien. Fernande was uit hetzelfde hout gesneden wat blijkt uit het feit dat ze derdeordelijke was van de Karmel (4) evenals vereester van het H. Hoofd van Jezus (5); dagelijks prevelde ze gebeden uit het missaal en bad ze de rozenkrans. Haar religieuze ingesteldheid straalde ook uit op haar kledij; ze was meestal in het zwart gekleed wat het beeld van een non voor de geest riep. Ze was veeleisend voor zichzelf, streng en mild voor anderen. Ze was jong van hart en een dame van hoge cultuur en vol humor. Haar verschijning straalde levensblijheid uit.

Familiale achtergronden (6)

Familiale achtergronden spelen doorgaans een voorname rol in het

(2) Tenzij anders gemeld zijn de gegevens voor deze paragraaf afkomstig uit het familiearchief van dhr. & mevr. Emiel en Magda Verstrepen-Haegens uit Zele. Magda Haegens is een achternicht van Fernande vermits haar grootmoeder, Ernestine De Smet, de zus was van Fernandes vader Aimé De Smet.

(3) Deze vluchtelingen waren Maria Aalbers; Hendrik van Binsbergen; Wilemina van Binsbergen; Gerrit Jan van Binsbergen; Stoffel van Binsbergen; Maria van Binsbergen; D. H. Jansen; F. H. Jansen-Van Driel; P. Jansen-Dirksen; Joh. van Driel; G. M. van Driel-Aalten; H. G. van Driel. (Stadsarchief Geraardsbergen, Steekkaarten Nederlandse vluchtelingen 1944-1945).

(4) Een "Derde Orde" is een lekenorganisatie die verbonden is aan een kloosterorde. Derdeordelingen, ook tertiariissen genoemd, volgen een aan hun omstandigheden in het wereldse leven aangepaste regel maar legden de belofte af werelds vermaak te zullen schuwen, regelmatig te bidden en te vasten en zich te zullen wijden aan goede werken. (Oosthoeks Encyclopedie, dl. 14, 5de druk, 1963, p. 308).

(5) Vermoedelijk willen de vereerders van het H. Hoofd van Jezus het feit benadrukken dat Jezus het Hoofd is van de Kerk. Dit is althans wat kan worden afgeleid uit de tekst van de Litanie van het allerheiligste Hoofd van Jezus. <http://users.telenet.be/katholieke-informatie/bijzondere%20litanies.html> (litanie nr. 92)

(6) Aangeboorde bronnen voor deze paragraaf: Familiearchief van en vraaggesprekken met dhr. & mevr. Emiel en Magda Verstrepen-Haegens uit Zele (22 en 25 september 2009). - Stad Geraardsbergen, Register van geboorteakten 1899, akte nr. 221. Met dank aan mevr. Anne Dewaele voor assistentie. - E. BORREMANS, *De sigarenindustrie in Geraardsbergen. Hoe ze groeide, bloeide en... verzonk*, in *Tabaksgenot en sigarenglorie*, Geraardsbergen, 1987, p. 28. - M. DE MEULEMEESTER, C.S.S.R., *Histoire du monastère des Bénédictines de Hunnegem à Grammont*, Brugge, 1912, p. 148. - A. DE PORTEMONT [P. CATTELAÏN],

leven van een individu. Dit zal ook wel gelden voor Fernande. Haar betovergrootouders langs vaderszijde waren **Petrus de Smet**, geboren in 1769 in Nederboelare als zoon van Livinus en Johanna-Catharina van Impe, en Coleta van Herzele (1779-1815) uit Lede. Zij zijn de ouders van Victor.

Victor De Smet, geboren in Lede op 16 floréal VIII (6 mei 1800) en overleden in Zele op 15 juli 1880, trouwde in 1829 te Zele met Isabella-Theresia Craey (Zele, 1801-1878). Dit echtpaar, Fernandes overgrootouders, kreeg vier kinderen onder wie Colette (1833-1921), gehuwd met Charles-Ferdinand Van Goethem (1821-1904), burgemeester van Lokeren, provincieraadslid, en Gustaaf die volgt:

Gustaaf De Smet werd geboren in Zele op 21 maart 1841 en is er overleden op 6 april 1891. Hij was fabrikant-wever en trouwde met Theresia Constantia De Mets (Zele, 1846-1911). Zij waren Fernandes grootouders en zij kregen zes kinderen onder wie Aimé, het oudste die volgt. Het vierde kind, Ernestine, trouwde met jutefabrikant Jules Haegens (1869-1956) wier dochter Magdalena (Magda) (1900-1992) de echtgenote werd van dokter Hilaire Gravez (1889-1974) uit Aalst, terwijl Bertha (1879-1950), het jongste

kind uit het gezin, in het huwelijk trad met dokter Emiel Van Bockstaele (1870-1954) en hun oudste dochter, Renée (Geraardsbergen, 1902-1938), werd in 1924 de vrouw in eerste huwelijk van dokter Arthur Broekaert (Geraardsbergen, 1894-1977) ⁽⁷⁾.

Aimé De Smet, het eerste kind van Gustaaf en Theresia, werd geboren in Zele op 24 september 1871 en hij overleed in Geraardsbergen op 5 september 1942. Alvorens in het huwelijk te treden, trok hij, amper 22 jaar oud, voor enkele maanden naar Canada ⁽⁸⁾ op prospectiereis in de prairieprovincie Alberta met het oog er een landbouwbedrijf op te zetten voor rekening van de *North West Canada Flemish Union Ltd*, een bedrijf waarvan zijn oom Ernest De Smet (1846-1929) medestichter en bestuurder was. Hij kwam vrij snel terug en trouwde op 11 mei 1895 in Geraardsbergen met Hélène D'Hont. Hij volgde zijn schoonvader Karel D'Hont op als sigarenfabrikant. Ook op een ander vlak trad hij in de voetsporen van zijn schoonvader. Hij wordt vermeld als bestuurslid in 1924 van de Katholieke Kring en als lid van de Kerkfabriek van 1915 tot 1939. In de jaren 1933-1938 was hij ook gemeenteraadslid. Het echtpaar kreeg vijf kinderen onder wie Fernande.

Aimé De Smet
(Verz. E. Verstrepen-Haegens)

Fernandes overgrootvader langs moederszijde was lakenhandelaar **Emmanuel D'Hont**, geboren in Nederbrakel op 31 oktober 1785 en overleden in Geraardsbergen op 30 november 1858; haar overgrootmoeder was kanthandelaarster Maria van der Casseyen (Geraardsbergen, 1797-1880), echtgenote in tweede huwelijk van Emmanuel. De D'Honts waren, naast de Heddebauts, de Vanden Doorens en nog een paar anderen, een voor- aanstaande familie in de streek van Nederbrakel. Nadat in 1794 ons land was ingepalmd en bezet door

Historisch onderzoek naar de stad Geraardsbergen, (1870) 1996, dl. 2, p. 363. - A. Hoste o.s.b., *De priorij Hunnegem te Geraardsbergen*, 1974, p. 99-106. - Dirck SURDIACOURI, 'Als 't God belijft...' Geraardsbergse honderdjarigen in onvoltooid verleden tijd...', in *Gerardimontium*, 2005, nr. 201, p. 24, 25. - V. VAN BOSSUYT, *Geschiedenis van Hunneghem te Geraardsbergen*, Geraardsbergen, 1906, p. 36-43. - M. VAN TRIMPONT, *Van Cercle Catholique 'La Concorde' (1870) tot Katholieke Kring 'De Een-dracht' (1922)*, in *De Heemschutter*, 1995, nr. 139, p. 11-16. M. VAN TRIMPONT, *De Geraardsbergse 'Garde Civique' of Burgerwacht (1795-1920)*, Geraardsbergen, 1997, p. 76. - M. VAN TRIMPONT, *Het vrederecht kanton Nederbrakel in de startblokken*, in *Triverius*, jg. XXVII, 1997, nr. 3, p. 20, 21. - M. VAN TRIMPONT, *Het vrederecht van het kanton Nederbrakel. Regesten van akten uit de Hollandse periode*, uitgave Triveriusgenootschap, Brakel, 2000, volgnummers 926 (akte nr. 2 van 19 januari 1829: familieraad), 945 (akte nr. 22 van 2 maart 1929: aangifte nalatenschap), 964 (akte nr. 42 van 11 april 1829: aangifte nalatenschap). - M. VAN TRIMPONT, *150 jaar gerecht in het kanton Geraardsbergen (1795-1945)*, Geraardsbergen, 2002, p. 26. - Informatie Freddy De Chou i.v.m. Karel D'Hont, waarvoor dank. - Weekbladen AZ nr. 30/1999; *De Beiaard* van 27 augustus 2001; 't *Spuwerke* van 10 september 2001.

(7) Over deze figuren, zie desgewenst F. VAN CAMPENHOUL, Hilaire Gravez, in *Het Land van Aalst*, jg. XLIV, 1992, nr. 2. - G. IMBO en G. VAN BOCKSTAELE, Dokter Emiel Van Bockstaele, in *Het Land van Aalst*, jg. XLV, 1993, nr. 1. - F. BROCKAERT, Uit het 'Memorandum' van dr. E. Van Bockstaele, in *Het Land van Aalst*, jg. XLV, 1993, nr. 1. - F. VAN CAMPENHOUL, Magda Gravez-Haegens, in *Het Land van Aalst*, jg. LV, 2003, nr. 2. - D. SURDIACOURI, De onverwachte ontmoeting van de jonge Arthur Broekaert met Edgar Tinel, in *Gerardimontium*, 2009, nr. 227. - D. SURDIACOURI, Arthur Broekaert en zijn keuze voor de Vlaamse Hoogeschool te Gent (1916-1918), te verschijnen in *Gerardimontium*.

(8) H. VAN ROYEN, Een mislukte handelsonderneming. De North West Canada Flemish Union Ltd. 1893-1895, in *Jaarboek nr. 22, Heem- en Oudheidkundige Kring Zele*, 1991, p. 41-45.

de Franse republikeinen, werd F. D'Hont *filis ainé* (sic) benoemd tot *Commissaire du Directoire*⁽⁹⁾; hij maakte er de dienst uit tot 21 floréal IV (10 mei 1796). En op 12 pluviôse IV (1 februari 1796) werd D'Hont *père* (resic) benoemd tot vrederechter van het pas opgerichte kanton Nederbrakel; hij was de eerste vrederechter uit de geschiedenis van het kanton en bleef in functie tot 25 prairial IV (13 juni 1796), zonder evenwel het ambt daadwerkelijk te hebben uitgeoefend. Emmanuel D'Hont van zijn kant stond er bekend als grondeigenaar respectievelijk rentenier. In zijn eerste huwelijk (Nederbrakel, 1817) was hij de echtgenoot van Maria Philippina Gislana Roman de Mettelinge, geboren in 1794 te Geraardsbergen en overleden in Nederbrakel op 6 december 1828; het echtpaar kreeg drie kinderen. Zij was de dochter van jonkheer Joannes Franciscus Gislenus (1758-1808) en Florentine Josepha Gislana Veranneman de Watervliet wier

Het voormalige huis van de familie D'Hont op de hoek van de Brug- en de Molenstraat.

Karel D'Hont, (Verz. E. Verstrepen-Haegens).

verwante, Regina-Eulalia Veranneman de Watervliet (1764-1852) in 1826 de 14de priores werd van de benedictenessenpriorij Hunnegem in Geraardsbergen. Jhr. Jan Frans Roman de Mettel(h)ing was voorschepen van de stad Geraardsbergen van 1790 tot en met 1794. Da-teert het adellijk predikaat "messire" waarmee Emmanuel door het leven ging, uit die periode? Uit het tweede huwelijk van Emmanuel werden eveneens 3 kinderen geboren onder wie Karel die volgt.

Karel D'Hont, Fernandes grootvader, is geboren in Geraardsbergen op 11 februari 1837 en er overleden op 6 augustus 1907. Hij huwde Marie-Louise Kina, geboren in Ge-

raardsbergen op 11 november 1837 en er overleden op 31 juli 1920. Karel was zowel een actief lokaal politicus als een industrieel innovator. Hij was een fervent aanhanger van de Katholieke Partij en zetelde in de gemeenteraad van 1872 tot 1895. Het kan dan wel enige verwondering wekken dat zijn naam niet te vinden is in de lijst van de oprichters van de *Cercle Catholique* die op 26 december 1870 boven de doopvont is gehouden. Wel was hij lid van de Geraardsbergse burgerwacht waar hij in 1864 kandidaat luitenant-adjudant-majoor was. Hij was van 25 maart 1903 vermoedelijk tot 1909 ook werkrechter, met andere woorden lid van de Werkrechtensraad (de voorloper van onze huidige Arbeidsrechtbank) en

⁽⁹⁾ Het Directoire was van september 1795 tot november 1799 de regeringsvorm in het Republikeinse Frankrijk van na de Franse revolutie. In de gemeentelijke entiteiten, *municipalité de canton* genaamd, was er naast een verkozen voorzitter ook een *Commissaire du Directoire*, een bezoldigd ambtenaar direct benoemd door Parijs. Deze diende te waken over de strikte naleving van de Franse wetgeving. Hij was dus de facto de voorgdij-overheid.

verder bestuurder van de stedelijke tekenacademie van 1867 tot 1896 en lid van de Kerkfabriek van vóór 1896 tot 1907. Hij bewerkstelligde de bouw van het stedelijk hospitaal en het weeshuis, waarvan hij voorzitter was van 1902 tot 1907. Zijn naam staat gegrift op de gedenkstenen respectievelijk aan de gevel van het stadhuis, kant Vredestraat (1893), in de hoofdkerk Sint-Bartholomeus (1896) en in de hoofdingang van het oud hospitaal (1907) waar overigens ook zijn geschilderd portret te bezichtigen is. Verder wordt hij vernoemd als een actief medespeler in het verenigingsleven.

In 1862 waren hij en Eugeen van Landuyt de grondleggers van de eens zo belangrijke sigarennijverheid in Geraardsbergen. Samen met twee Nederlanders richtten ze in Geraardsbergen de eerste sigarenfabriek op. Een anderhalf jaar nadien gaat Karel zijn eigen weg met de sigarenfabriek D'Hont-Kina, aanvankelijk gelegen aan de Kaai om nadien te worden ondergebracht in de bijgebouwen van hun patriciërswoonst. Dit inmiddels verdwenen pand (foto) met een lusttuin die als een park tot de Dender reikte, vormde de hoek van de Brug- en de Molenstraat. Het echtpaar D'Hont-Kina kreeg twee kinderen van wie het jongste, Hélène, geboren is in Geraardsbergen op 25 juli 1868 en er overleed er op 15 april 1947. Zoals gemeld werd zij de echtgenote van Aimé De Smet en is zij de moeder van Fernande.

'Juden raus'...

Familiefoto van het gezin Aimé De Smet x Hélène D'Hont, omstreeks 1910. V.l.n.r.: Fernande (1899-2001); Marie-Louise (1901-1975); Simonne (1897-1988); Marthe (1896-1977); vader Aimé De Smet (1871-1942); Charles (1903-1985); moeder Hélène D'Hont (1868-1947). Bij de familie en de intimi staat deze foto bekend als "les Romanovs". Volgens de familieoverlevering is de voorstelling van de personages als het ware gekopieerd van een familiefoto van de laatste Russische tsaar; de tsaar en de tsarina hadden vier dochters en een zoontje. (Verz. E. Verstrepen-Haegens)

Met het doelgericht uitmoorden van zogeheten minderwaardige volkeren als Joden en zigeuners, een logisch uitvloeisel van het nationaal-socialisme⁽¹⁰⁾, hebben Hitler en zijn luitenanten hun land een onuitwisbare plaats bezorgd in de geschiedenis.

Wat nu meer in het bijzonder de Joden betreft, lag het aanvankelijk niet in de bedoeling ze uit te roeien maar wel ze gewoon te verwijderen uit het Reich. Met dit doel voor ogen werden concrete plannen bedacht door *Obersturmbahnführer* (11) Adolf Eichmann, de man die de opdracht kreeg te onderzoeken waarheen Joden konden uitwijken. Hij zou zelfs met twee concrete

plannen voor de dag komen, achtereenvolgens het Madagascarplan en het Nisko- en Lublinplan.

Het Madagascarplan voorzag in de deportatie van de Joden uit Europa naar Madagascar, een eiland onder Frans bestuur aan de Afrikaanse zuidoostelijke kust. Op zich niets nieuws want na de Eerste Wereldoorlog werd deze mogelijkheid al geopperd door Britse, Nederlandse en Poolse antisemieten. In 1937 stuurde de Poolse regering een commissie naar Madagascar om ter plekke de zaak te onderzoeken en in 1938 ging ook Eichmann er een kijkje nemen. Pas in 1940, toen Hitler een deel van Frankrijk bezette en de rest van dit land

⁽¹⁰⁾ Vaak maar ten onrechte wordt het nationaal-socialisme ondergebracht onder de noemer fascisme. Het fascisme was het gedachtengoed van het Italië van Mussolini. Het nationaal-socialisme had met het fascisme gemeen een mytisch nationalisme, de wil tot uitbanning van de klassenstrijd en een antidemocratische en antimarxistische instelling, maar verschilde ten gronde van het fascisme onder meer en voornamelijk door zijn rassenleer. Laatstgenoemd kenmerkend gegeven is in het beleid van Nazi-Duitsland van zo een doorslaggevende betekenis geweest, dat het moeilijk te verdedigen is het nationaal-socialisme als een vorm van fascisme te beschouwen. Indien voor het fascisme de mythe van de nationale staat de grondslag vormde, dan fungeerde voor het nationaal-socialisme de mythe van het ras en het volk als pijler. Volgens prof. Eric Defoort en, naar verluidt, andere specialisten in deze materie zouden de verschillen tussen beide stelsels wel groter kunnen zijn dan de overeenkomsten. {*Oosthoek's Encyclopedie*, Utrecht, dl. 5 (5de druk), 1960, p. 413 en dl. 10 (5de druk), 1962, p.451, 456. - Internet: Wikipedia-encyclopedie - De Standaard, 23 december 2004}

bestuurd werd door de collaborerende Vichy-regering, kwam het plan onder de aandacht van hooggeplaatste nazi's. Het zou echter nooit concrete uitvoering krijgen want het botste op een radicaal *njet* van de Vichy-regering ⁽¹²⁾ die niet bereid bleek een Franse kolonie af te staan. Bovendien had de Britse marine het overwicht op zee, wat de realisatie van het plan zeer zwaar zou bemoeilijken.

Het Nisko- en Lublinplan werd ontwikkeld nadat Duitsland op 1 september 1939 Polen binnenviel wat meteen de start betekende van de Tweede Wereldoorlog. Krachtens hun in augustus 1939 gesloten verdrag verdeelden Nazi-Duitsland en de communistische Sovjet-Unie Polen onder elkaar. Duitsland annexeerde een deel van West-Polen waar 600.000 Joden woonden en bestuurdte tevens het zogeheten Generaal Gouvernement dat zich bevond in Midden-Polen en waar 1,5 miljoen Joden verbleven. Het Nisko- en Lublinplan dat werd ontwikkeld door Eichmann en zijn collega SS-er Franz Stahlecker, was erop gericht een onder Duits bestuur staande Joodse staat

op te richten in de regio Lublin, gelegen in het Generaal Gouvernement. Joden uit heel het Derde Rijk zouden via het doorgangskamp Nisko gedeporteerd worden naar dit Joodse reservaat. Ook dit plan werd opgeborgen.

Omdat de uitvoering van emigratieplannen op onoverkomelijke moeilijkheden zou stuiten, werd uiteindelijk beslist tot de uitroeiing van het Joodse volk in Europa. Maar alvorens de *Einsatzgruppen* (mobiele moordeskaders) en de vernietigingskampen operatief werden, werden de Joden onder zware druk gezet om het Derde Rijk massaal te verlaten.

Op 16 juli 1941 schreef SS-Sturm-bahnführer of majoor Rolf-Heinz Höppner, het hoofd van de SD in Poznan (Polen), naar Eichmann: "Deze winter bestaat het gevaar dat de Joden niet langer allemaal kunnen worden gevoed. Er moet ernstig over worden nagedacht of het niet de meest humane oplossing is om de Joden die niet in staat zijn te werken door het één of andere snelwerkende preparaat af te maken. Dat zou aangenamer

zijn dan ze te laten verhongeren"... Steeds meer nazi's overwogen om de Joden te elimineren, wat trouwens vanaf een bepaald moment gebeurde door het optreden van *Einsatzgruppen* en door 'natuurlijke vermindering' in de werk- of concentratiekampen en in de getto's. Bij dit alles bleek Adolf Eichmann ⁽¹³⁾ een uitmuntend "jodenleverancier".

Tussen 1940 en 1942 legden de Duitsers in bezet België een steekkaartenarchief aan volgens hetwelk bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog er in ons land ten minste 56.000 Joden waren gevestigd. In werkelijkheid waren er echter meer. ⁽¹⁴⁾

De bezetting was pas een feit geworden of de Joden kregen een speciaal statuut met discriminerende maatregelen opgelegd. Van oktober 1940 tot september 1942 werden niet minder dan 18 Joods-vijandige *Verordnungen* uitgevaardigd met als doel deze mensen in kaart te brengen om ze vervolgens volledig uit het openbare leven te bannen en ten slotte klaar te stomen om te worden weggevoerd

⁽¹¹⁾ *Obersturmbahnführer* staat voor luitenant-kolonel. Voor wie niet vertrouwd is met de militaire graden en meer bepaald deze van het officierenkorps bij de SS versus Wehrmacht respectievelijk Belgisch leger: Untersturmführer (bij de Wehrmacht Leutnant en bij het Belgisch leger onderluitenant), Obersturmführer (Oberleutnant= luitenant of 1ste luitenant), Hauptsturmführer (Hauptman=kapitein) worden lagere officieren genoemd; tot de hogere officieren behoren respectievelijk de rang van Sturmbahnführer (Majoor=majoor), Obersturmbahnführer (Oberstleutnant=luitenant kolonel) en Standartenführer (Oberst=kolonel); dan volgen de opperofficieren met de generaals. (A. VAN ARENDOCK (samenst.), *Vlaamingen aan het Oostfront*, dl.1, 1973, p. 227).

⁽¹²⁾ De zogeheten Vichy-regering, genoemd naar het stadje Vichy waar ze gevestigd was, bestuurdte onder de leiding van de Franse maarschalk Pétain het onbezette deel van Frankrijk sinds de capitulatie van Frankrijk in juli 1940 tot november 1942. Toen bezetten de Duitsers ook dit deel van Frankrijk en werd Laval als premier de feitelijke regeerder.

⁽¹³⁾ Adolf Eichmann is op 19 maart 1906 in Solingen (Rijnland) geboren uit protestantse ouders. Hij volgde technisch onderwijs en werd in 1932 lid van de NSDAP (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei*) en van de SD (*Sicherheitsdienst*), de inlichtingendienst van de SS. In 1934 ging hij werken voor het hoofdkantoor van deze dienst in Berlijn op de afdeling die gelast was met het vergaren van inlichtingen over de vrijmetselarij. Vervolgens en meer bepaald in oktober 1934 werd hij hoofd van Referat II 112 (Referat Joden), de nieuwe Joodse sectie van de SD. Eichmann zette zich binnen de Joodse afdeling van de SD fanatiek in om zoveel mogelijk te weten te komen over het Jodendom. Hij legde zich toe op de Joodse cultuur en bezocht met de regelmaat van een klok Joodse wijken. Ook bestudeerde hij het zionisme (het streven van Joden om een eigen staat te stichten in Palestina) en hij maakte zich zowel het Hebreeuws eigen als het Jiddisch. Door zijn kennis van het Jodendom zou hij zich profileren als DE expert op het gebied van Joodse aangelegenheden in het Derde Rijk. Na de oorlog vluchtte hij naar Argentinië waar hij op 11 mei 1960, toen hij met de bus van zijn werk naar huis reisde, werd gearresteerd door Israëlische agenten van de Mossad (de Israëlische geheime dienst). Het proces tegen Eichmann begon op 10 april 1961. Het vond plaats in de districtsrechtbank van Jeruzalem. In de nacht van 31 mei op 1 juni 1962 werd Eichmann opgehangen in de Ramleh-gevangenis. Zijn lijk werd verbrand en de as werd uitgestrooid boven zee, buiten de Israëlische wateren. (Kevin Prenger, 2005, Go2War2.nl-Eichmann).

⁽¹⁴⁾ N.N., *Didactische gids voor een bezoek aan het Joods museum van deportatie en verzet*, Mechelen, 2002 p. 10.

Een gele davidster.

naar vernietigingskampen... Krachtens een verordening de dato 28 oktober 1940 werd aan de gemeenten opdracht gegeven een zogeheten Jodenregister aan te leggen waarin de in de gemeente residerende Joden van ouder dan 15 jaar dienden te worden ingeschreven. Vanaf 29 juni 1941 kwam de verplichting op de identiteitspapieren een stempel "JOOD-JUIF" te plaatsen. In datzelfde jaar werden meerdere maatregelen uitgevaardigd met het oog op de uitsluiting van de Joden uit het openbare leven. Zo werden hun onroerende goederen geïnventariseerd, werd het ze verboden een nieuwe zaak op te starten, dienden ze te worden gebannen uit alle bestuursorganen en werden ze verplicht bestaande handelszaken duidelijk als Joods te identificeren. Daarop volgde een reeks verordeningen die het mogelijk moesten maken de Joden af te zonderen en zoveel mogelijk te concentreren in de vier steden Brussel, Antwerpen, Luik en Charleroi. Dan kregen ze geen toegang meer tot het openbaar vervoer. Vervolgens werd de avondklok ingesteld van 20 uur tot 7 uur en werden de Joodse kinderen geweerd uit de scholen. Maar een van de meest in het oog springende verordeningen is toch deze van 27 mei 1942 waarbij de geregistreerde Joden duidelijk zichtbaar een gele

davidster dienden te dragen. In het voorjaar van 1942 was alles in gereedheid om te beginnen met een georganiseerde deportatie en op 11 juni besliste Berlijn om metterdaad het project op te starten. Luitenant Kurt Assch van de *Algemeine SS*, een van de vertrouwelingen van Adolf Eichmann, werd gelast met de uitvoering van het project. Eind juni 1942 werd, als eerste stap, de Dossinkazerne in Mechelen geopend als verzamelkamp voor Joden, het zogeheten "*SS-Sammellager Mecheln*". Dit kamp was gevestigd in een vleugel van deze kazerne en staat bekend als de "wachtkamer van de dood" ("*L'antichambre de la mort*"). Op 4 augustus verliet het eerste konvooi Mechelen richting Oswiecim (Auschwitz). Tussen 4 augustus 1942 en 31 juli 1944 reden 28 konvooien 25.257 gevangenen van Mechelen naar Auschwitz in bezet Polen, onder hen 5.430 kinderen onder de 13 jaar (150 van hen waren niet eens twee jaar oud) van wie er, zoals na de Duitse capitulatie is gebleken, geen enkel het heeft overleefd... Vrij vlug zagen de radeloze ouders in dat ze hun kinderen voorlopig of tijdelijk(?) dienden "af te staan" om ze voor mogelijk onheil te behoeden. In 1943 werd trouwens een *Comité de défense des Juifs* (CDJ) in het leven geroepen. Sommige ouders vertrouwden hun kinderen toe aan mensen van deze organisatie, die ze onder een valse naam, een zogeheten oorlogsnaam, in veiligheid brachten, meestal in nonnenkloosters. Dit gebeurde ook in Geraardsbergen waar Fernande De Smet zich niet onbetuigd liet en zes Joodse kinderen opnam in het weeshuis dat ze runde en dit op gevaar van haar leven ⁽¹⁵⁾.

Weeshuis 'Zoete Troost der Be-

drukten' ⁽¹⁶⁾

In 1938, onder impuls van Fernande vonden zeventien gelijkgestemden elkaar om in Onkerzele een weeshuis voor meisjes tot stand te brengen. Daartoe werd een samenwerkende vennootschap (coöperatieve) opgericht onder de naam "Liefdewerk" 'De Zoete Troost der Bedrukten'. "Gesticht voor kinderen" (in het Frans: 'La douce Consolation des Affligés'). De stichtingsakte werd ondertekend op 1 juli 1938 en gepubliceerd in de bijlagen van het Staatsblad van 7 juli daaropvolgend ⁽¹⁷⁾.

De coöperatieve, opgericht voor de duur van dertig jaar en hernieuwbaar, had tot doel *het oprichten, besturen en in werking houden van een gesticht waar toevlucht zal worden verleend aan kinderen (meisjes) uit beproefde en bedrukte families van de burgerij evenals aan verlaten kinderen. Deze zullen er worden opgenomen, liefderlijk verpleegd en opgevoed, tegen een matige vergoeding vastgesteld in het huishoudelijk reglement. Bij de vaststelling van deze vergoeding zal worden rekening gehouden met het liefdesinzicht van het gesticht en den toestand of het vermogen der overheden of families uit wier handen kinderen zullen worden aanvaard.* (art. 2) Het minimum kapitaal bij de stichting van de vennootschap bedroeg 71.000 frank onderschreven door 71 aandelen van 1.000 frank, maar het aantal maatschappelijke aandelen was onbeperkt. Fernande had ingetekend voor één aandeel, net als Leopold Laitem, een landbouwer uit Viane. Alle overige participanten waren van buiten het arrondissement Aalst; de hoofdaandeelhoudster met niet minder dan 50 aandelen was kleermaakster Alma Boufflers uit Eeklo.

Bij de stichtingsvergadering werden de leden van de raad van

⁽¹⁵⁾ Over deze problematiek, zie desgewenst H. VVNDORMAEL, *Verborgene oorlogsjaren. Ondergedoken Joodse kinderen getuigen*, Tielt, 2009.

⁽¹⁶⁾ Tenzij anders gemeld zijn de gegevens voor deze paragraaf afkomstig uit het familiearchief van dhr. & mevr. Emiel en Magda Verstrepen-Haegens uit Zele en van Isidore Eisentorg uit Machelen (Diegem).

⁽¹⁷⁾ Akte nr. 10838.

bestuur benoemd en de bestuursfuncties verdeeld: Jan-Michiël Geyens uit Opoeteren werd verkozen tot afgevaardigd bestuurder en Mathieu Horrix uit Eisden tot commissaris. Verder werden zes leden van de beheerraad aangeduid, met name Alma Boufflers uit Eeklo, Marie-Thérèse de la Croix uit Kortrijk, Fernande en Marthe De Smet uit Geraardsbergen, Alfons De Vocht uit Bosvoorde en Leopold Laitem uit Viane⁽¹⁸⁾. Vervolgens kozen de beheerders onder elkaar Marie-Thérèse de la Croix tot voorzitter van de raad van bestuur, Fernande De Smet tot ondervoorzitter, Marthe De Smet, Fernandes zus, tot penningmeester en Alfons De Vocht tot secretaris; zij vormden het dagelijks bestuur (art. 15). Aan deze beheersmandaten was geen financiële vergoeding verbonden. Alleen aan de afgevaardigd bestuurder en aan de penningmeester kon een matige bezoldiging worden toegekend. Personeel en directie van het weeshuis kregen wel een salaris uitbetaald. (art. 35) Het was te verwachten dat het stichtingskapitaal ontoereikend zou blijken om de toch stoutmoedige plannen concrete vorm te geven. Dadelijk werd gezocht naar nieuwe participanten en acht maanden na de stichting waren al 201 aandelen verzilverd wat het onderschreven kapitaal op 201.000 frank bracht. Weliswaar een mooi resultaat, maar toch nog onvoldoende en op 10 maart 1939 werd een prospectiebrief naar de leden van het H. Hoofd en dus mogelijke kandidaat investeerders gezonden met doorslaggevende argumenten: *Wij richten ons tot u als vereerder van het H. Hoofd om u mede te delen dat er nog gelegenheid bestaat voor het inschrijven van aandeelhouders. Wij vestigen vooral uwe aandacht op het feit dat het nemen van aandelen van onze coöperatieve vennootschap in dezen tijd van onzekerheid betreffende de toekomst van onze munt een veilige*

Het weeshuis in Onkerzele op de plaats genaamd Doodlaege (in de heuvelen), Volderstraat nr. 66.

Aandeel van de vennootschap uit 1938.

geldbelegging is en dat op deze wijze uw geld tevens dient voor een hoogstaand werk van barmhartigheid. (...) Indien gij voor een of meer aandelen onderschrijft zult gij ongetwijfeld uwe gelden redden, terwijl zoovelen hunne gelden dreigen te verliezen in het financieel débâcle waarmee, zoals gij genoegzaam kunt opmerken, ons land

bedreigd is.

Het weeshuis werd gevestigd in Onkerzele "op de plaats genaamd Doodlaege (in de heuvelen, Volderstraat nr. 66)"⁽¹⁹⁾, aldus de uitleg afgedrukt in de prospectiebrief waarvan zo-even sprake. Daar "werd in voordeelige omstandigheden

⁽¹⁸⁾ Ten behoeve van niet-Geraardsbergenaars: Viane is thans een deelgemeente van Geraardsbergen.

⁽¹⁹⁾ Op deze plaats is vandaag het Bouwcenter Johan Collier gevestigd.

een eigendom aangekocht met oude woonst, boomgaard en veld, waarop een nieuw gebouw werd bijgebouwd dat als kindertoevlucht zal dienen". Begin 1939 was dit gebouw met internaat voor weesmeisjes en voor van rechtswege geplaatste kinderen, bewaarschool en lagere school voltooid. Het werd ingewijd op 2 februari en op zondag 26 maart had de plechtige ingebruikneming plaats. In een brief van 9 maart staan enkele details dienaangaande. De plechtigheid ging gepaard met "de toewijding van het Gesticht aan de Allerheiligste Maagd, Koningin der gestichten en Middelaars". Ook zal "op bijzondere wijze het Gesticht worden opgedragen aan het H. Hoofd van Jezus". Verder wordt nog benadrukt dat heel de voorbereiding, de stichting en de opbouw het werk is geweest van "Vereerders van het H. Hoofd die op het grond-

'Moederke' met een van haar beschermelingen, vermoedelijk omstreeks 1950. (Verz. E. Verstrepen-Haegens).

gebied van Onkerzele een haard van barmhartige liefde hebben willen tot stand brengen". Over het personeel is weinig gekend. Tijdens de oorlog zou er een zekere mevrouw Poels er schooldirectrice geweest zijn en een zekere Marguerite en Lucie onderwijzeres en na de oorlog zijn, vermoedelijk naast anderen, Jeanne Kindekens (1901-1996) en Josepha Irène Van Driesshe (1899-1989) er in dienst geweest. ⁽²⁰⁾

Strengere regels

Een blik op het huishoudelijk reglement (15 september 1938/11 april 1939) brengt een paar interessante en voor ogen anno 2009 soms bizarre gegevens aan de oppervlakte. Het weeshuis stond open voor meisjes uit de middenstand evenals voor verlaten kinderen van ten minste 3 jaar oud (art. 1). De aan het home toevertrouwde kinderen dienden te beschikken over twee schorten (voorschoten) en twee mutsen, een voor in de week en een voor zon- en feestdagen; deze kledingstukken dienden te worden aangekocht in het home zelf opdat alle meisjes op dezelfde manier zouden aangekleed zijn (art. 3). Vanzelfsprekend werd voor elk kind een bijdrage in de kosten gevraagd; voor minderbedrogen bedroeg deze 5 frank per dag en 7 frank voor anderen en dit op grond van de situatie anno 1939 maar meteen werd benadrukt dat dit het enige onderscheid was onder de beschermelingen die voor de rest op dezelfde manier werden behandeld (art. 4). Eens per maand was bezoek toegelaten, telkens op de eerste zondag van de maand van 9 tot 12 en van 14 tot 17 uur. Bovendien waren twee extra bezoekdagen voorzien, de eerste op de vrijdag na het feest van het H.

Hart, de tweede op 15 september, het feest van O.-L.-Vrouw van Zeven Smarten. Naar aanleiding van zo'n bezoek en mits voorafgaande toelating van de directrice, konden de kinderen het home verlaten voor een namiddagwandeling met de persoon of personen die het betrokken kind hebben toevertrouwd aan het instituut; deze gunst, maar dan uitsluitend voor wandelingen beperkt tot het grondgebied Onkerzele, kon ook worden verleend aan meerderjarige broers en zusters, ooms en tantes indien ze hiertoe een door de burgemeester gelegaliseerde volmacht van de ouders konden voorleggen. Om 17 uur dienden de kinderen terug binnen te zijn en ten laatste om 18 uur dienden de bezoekers het tehuis te verlaten. Bezoekers werden aangemaand erop toe te zien dat de kinderen tijdens het bezoek alle regels van het huis in acht namen; gehoorzaamheid en orde zijn in het home van het grootste belang, aldus artikel 7 van het huishoudelijk reglement. Overigens stond het ouders of voogden vrij desgewenst hun kind(eren) het schoolverlof thuis laten doorbrengen maar dan alleen tijdens de vakantieperiodes met een duur van ten minste 14 dagen.

Moederke "was geen gemakkelijke" en ging gekleed in een streng habijt, zoiets wat doet denken aan een non ⁽²¹⁾. Dit belette echter niet dat haar kinderen ze "moederke" noemden... Spreekt dit geen boekdelen?

Tijdens de oorlogsjaren hadden er zowat 60 kinderen een veilige thuis. De overheid kwam tussen in de kosten met een dagvergoeding van 10 tot 15 frank per kind. Wie enig besef heeft van de levensomstandigheden tijdens de bezetting en al wie, zoals de auteur dezes,

⁽²⁰⁾ Archief Isidore Eisentorg respectievelijk E. Verstrepen-Haegens.

⁽²¹⁾ Getuigenis Freddy Deschuiteneer uit Onkerzele die zich "moederken" heel goed herinnert (e-post de dato 8 september 2009).

Klaslokaal en slaapzaal in het weeshuis 'Zoete Troost der Bedrukten' in Onkerzele. (Verz. E. Verstrepen-Haegens)

de bezetting heeft meegemaakt al was het als kind, zal zich nog herinneren als was het van gisteren, dat alleen al de zorg om de nodige levensmiddelen te verwerven om de primaire behoeften te voldoen, in de meeste gevallen een hele opgave was. Brandstof, huishoudproducten en levensmiddelen waren strikt gerantsoeneerd en beperkt tot het hoogst nodige zodat extra bevoorrading noodzakelijk was, bijvoorbeeld op de zwarte markt. Wanneer men weet dat omstreeks de periode toen de zes Joodse kinderen in het tehuis belandden, een kilogram varkensvlees 240 frank kostte (19 frank in juli 1940), een kilo aardappelen 8 frank (1,50 frank in 1940), een kilo boter 230 frank (23 frank in 1940), enz., ⁽²²⁾ dan is het duidelijk dat de dagvergoeding van 10 tot 15 frank op verre na onvoldoende was om de kosten van levensonderhoud te dekken. En zo trokken zowel Fernande als haar medewerksters op 'bedeltocht' om fondsen te vergaren. Bovendien ging Fernande regelmatig per fiets naar de buiten bij de boeren uit de omgeving op zoek naar groenten, eieren en andere levensmiddelen. Meer dan eens dienden de kinderen, net als de meeste burgers zich tevreden te stellen met een karig maal of met spijzen die minder in de smaak vielen ⁽²³⁾.

Fernandes Joodse oorlogskinderen ⁽²⁴⁾

Hoe komt het dat Fernande Joodse kinderen heeft opgevangen en ze een veilig onderdak heeft bezorgd? Zoals dit veelal, om niet te zeggen meestal het geval was met verzets-

⁽²²⁾ V. MORRE, *Opbrakel onder de oorlog 1940-1945*, in *Triverius*, 1982, 1984.

⁽²³⁾ Voor een flits over de levensomstandigheden tijdens de bezettingsjaren, zie M. VAN TRIMPONT, *Losse terugblikken op Geraardsbergen tijdens de ongeluksjaren 1940-1945. Een bijdrage tot de geschiedenis van Geraardsbergen in de 2de Wereldoorlog*, in *Gerardimontium*, extra editie van 3 september 2004.

⁽²⁴⁾ Tenzij anders gemeld, zijn de gegevens afkomstig van: Archief Yad Vashem, Jeruzalem, Dossier Fernande de Smet (mevr. Nannie Beekman); Ambassade Israël, Brussel, dpt. 'Rechtvaardigen' (mevr. Hélène Potezman); Vraaggesprek dd. 22 september 2009 met dhr. & mevr. Emiel & Magda Verstrepen-Haegens; Privé archieven Isidore Eisenstorg, Diegem (Machelen); Emiel Verstrepen-Haegens, Zele.

daden tijdens de bezettingsjaren, onder welke vorm dan ook, heeft hoogstwaarschijnlijk ook hier het toeval een rol gespeeld. Een zekere Ajzyk Szmulewicz had in Brussel een groothandel in regenmantels en was een zakenrelatie van Victor Pion die hier in Geraardsbergen, meer bepaald in de Nieuwstraat, een handelszaak had, gekend als "In de 1.000 regenmantels". Het is door diens bemoeienis dat de twee kinderen van de familie Szmulewicz een veilig onderdak vonden bij Fernande De Smet.

Wie waren nu die zes Joodse kinderen die door Fernande in het tweede semester van het jaar 1943 werden opgevangen en verstoppt gehouden, dit op gevaar van haar eigen leven? Er waren twee kinderen van het gezin Eisentorg, drie uit de familie Szmulewicz en een uit het gezin Neublum. Dadelijk bij hun aankomst kregen ze een valse, alhier gangbare naam; een oorlogsnaam dus. Alle zes werden conform een collectieve toelating tot doopsel verleend door mgr. Coppieters, bisschop van Gent, gedoopt op 15 juli 1943 door pastoor Omer Duerinck ⁽²⁵⁾. Dit doopsel diende hun Joodse origine te camoufleren voor de overige kinderen. Wanneer precies deze zes in het weeshuis arriveerden en tot hoelang ze er ondergedoken leefden is niet met zekerheid te zeggen, maar alleszins was het in de periode juli-december 1943. Maar laten we ze alle zes aantreden in alfabetische volgorde van hun Joodse naam:

De twee broertjes Eisentorg zijn kinderen van het echtpaar Mendel Eisentorg {geb. in Baluty-Lodz (Polen) op 9 mei 1908} en Blinda Wurman {geb. in Sosnova Wola (Polen) op 2 mei 1909}. Hun wedevaren levert stof voor een merkwaardig verhaal...

De oudste van beide broers, **Isido-**

re Eisentorg alias Marcel Torck (oorlogsnaam) werd geboren in Schaarbeek op 28 juli 1936. Toen de oorlog uitbrak woonde het gezin in Sint-Gillis waar vader Mendel, die kleermaker was, een maatkleedingszaak had opgestart. In mei 1940 vluchtte zijn moeder, net als talloze landgenoten, naar Frankrijk waar ze op 9 juli 1940 in Toulouse beviel van nog een zoontje, **Jimmy Eisentorg** die later onder zijn oorlogsnaam Jean-Marie Torck de oorlogsjaren zal doorspartelen.

Moeder Blinda was vrij vlug terug in België zodat de normale levensdraad weer werd opgenomen. Isidore was bevriend geworden met een overbuurjongen wiens vader bij de spoorweg werkte. Aan hen is het te danken dat het gezin ontsnapte aan de eerste Duitse

razzia, maar dit gegeven is pas na de oorlog duidelijk geworden; een neef van de moeder van zijn vriend was een "zwarthemd" en desondanks had hij ze tijdig gewaarschuwd, het risico lopende zelf in ernstige moeilijkheden te komen. Het echtpaar Eisentorg-Wurman is bij deze mensen kunnen blijven voor de hele duur van de oorlog en dit op gevaar van hun eigen leven. Toen in 1942 de razzia's op Joden, oud en jong (zelfs baby's) schering en inslag werden en men niet kon gissen, laat staan weten, wat de gedeporteerden te wachten stond, kozen veel ouders het zekere voor het onzekere en stonden hun kinderen tijdelijk af, hoe hartverscheurend ook, aan organisaties met goede bedoelingen en aan mensen 'van goeden wille', ten einde ze te behoeden voor ver-

De twee kinderen van het echtpaar Eisentorg-Wurman in 1944: helemaal links Isidore en dan Jimmy. (Verz. I. Eisentorg)

⁽²⁵⁾ Fotokopie van attest met de doopakten afgeleverd op 17 april 2000 door de pastoor van Onkerzele.

der onheil. En zo zullen Isidore en Jimmy voortaan, dit wil zeggen zolang er gevaar dreigde, ergens ondergedoken leven meestal gescheiden van elkaar en telkens voor een kortstondige periode. Alleen in het home van Fernande waren de twee broers samen, doch niet voor lang. Fernandes weeshuis stond uitsluitend open voor meisjes zodat de aanwezigheid van jongetjes toch wel een risico meebracht vermits daardoor een ongewone situatie ontstond wat aandacht kon trekken of argwaan wekken. Er werd dus beslist de jongetjes zo vlug mogelijk te verwijderen en zo werden Isidore en Jimmy overgebracht naar Sint-Amandsberg in het weeshuis "Moeder van Barmhartigheid" dat werd bestuurd door Fernandes oudere zus Marthe. Isidore die inmiddels goed zeven jaar was, herinnert zich goed hoe 's avonds sprookjes van Hans Christian Anderson werden voorgelezen. Ook daar verbleven ze maar voor een tijdje om dan te gaan onderduiken bij een boerengezin in Londerzeel. De dochter van de mensen bij wie hun ouders sinds 1940 ondergedoken leefden was van een ziekte herstellende bij het landbouwersgezin Van Asche in Londerzeel; daar werd Jimmy verstoppt terwijl Isidore geborgenheid vond in een ander gezin eveneens in Londerzeel. Isidore herinnert zich heel wat van zijn verblijf bij die mensen, te meer daar het zijn voorlaatste schuilplaats was. Maar, laten we hem zelf dit verhaal doen:

Ik herinner me dat ik hielp wanneer de aardappelen werden gerooid en ik zie nog de ondergrondse schuilplaats waar we zo snel als kon heen vluchten wanneer vliegtuigen in het lucht-ruim verschenen. Zo heb ik op een dag een luchtgevecht meegemaakt tussen Britse en Duitse vliegeniers waarbij een Duits toestel is neergehaald. De Duitse piloot kon zich redden met zijn parachute en hij kwam bij ons aankloppen om te eten. Ik had me

vliegensvlug uit de voeten gemaakt en me op zolder in veiligheid gebracht. Bang als ze waren te worden opgepakt omdat ze een Joods kind herbergden, zijn deze mensen ingegaan op een voorstel van een buurvrouw (de zus van de man die mijn broer onderdak verschaftte) die me dan bij haar heeft genomen. Deze vrouw -ze heette Colette- had zelf geen kinderen en in dat gezin werd ik behandeld alsof ik hun eigen zoon was. Er werden zelfs toekomstplannen voor mij gesmeed. Ja, ik deelde volop het gezinsleven. Denis, haar man, bewerkte een lapje grond waarop hij aardappelen en graan verbouwde. Zodra het geoogste koren was binnengehaald, werd het handmatig gedorst met behulp van een vlegel. Ik beleefde veel plezier bij het helpen. De vrijgekomen graankorrels deden we in zakken; vervolgens werd het graan naar de molen gebracht om er te worden gemalen. Elke week bakte Colette in de oven van het boerderijtje een aantal broden, voldoende voor een hele week. Er was geen elektriciteit in het huisje noch leidingwater. Voor de verlichting werd kaars of petrole-

umlamp aangestoken en drinkwater werd met een aan een kabel bengelende emmer bovengeschept uit een diepe waterput die zich achter de woonst bevond. In de kleine voorkamer stond een platendraaier die met behulp van een zwengel in werking trad en bijwijlen populaire deuntjes uitgalmden. Op de zolder droogde Denis in het geniep de tabak die hij had geoogst in zijn moestuin. Het huis werd bewaakt door een gespierde herdershond waarmede ik een hechte vriendschapsband had. Het gebeurde dat ik buiten speelde met kinderen uit de buurt. We liepen dan achter een oud fietswiel aan, stuwden het voorwaarts door er met een stok op te slaan, of vergaarden veelkleurige strooibriefjes welke door overvliegende geallieerde vliegtuigen waren uitgeworpen ten einde het Duitse afweerschut in de war te brengen. Op een dag in het najaar van 1944 werd onze aandacht gewekt door een dof geronk komende van de dichtgelegen weg Brussel-Antwerpen. Voorzichtig schoven we het gordijn opzij en... Een kolonne pantsers met een witte ster reed richting Antwerpen.

Isidore Reisentorg op 7 juni 2001 met zijn inmiddels hoogbejaard 'moederke' (Verz. I. Eisentorg)

Neen, dit konden geen Duitsers zijn! En dan, als bij wonder, stond er plots een menigte op straat. Vreugde alom! Het waren de Amerikanen. Eindelijk bevrijd! Een tijdje nadien kwamen mijn ouders ons, mijn broer en mezelf ophalen in Londerzeel. Maar Jimmy wou niet mee. Hij wou niet weg van de mensen die hem hadden verstopt en die hij voor zijn ouders nam. Begrijpelijk, hij had zijn werkelijke ouders zo goed als niet gekend... Na de oorlog ging ik regelmatig Colette en Denis opzoeken. En ook vandaag nog houden Jimmy en ik contact met de dochter van de hoeve waar Jimmy was geherbergd; zij woont nu in het huis van haar oom, het huis waar ik weken aan een stuk ondergedoken heb geleefd.

Tot daar dit relaas van Isidore. Maar ook 'moederke' was hij niet vergeten, zij die hem en Jimmy als haar eigen kinderen geborgenheid had bezorgd op het moment van het tijdelijke afscheid van hun ouders... Isidore bleef in contact met Fernande. In juli 2001 was hij als genodigde present bij de uitreiking van Fernandes onderscheiding, haar toegekend door de internationale Joodse gemeenschap. Zelf had hij niets onverlet gelaten om dit eerbetoon en deze huldiging doorgang te doen vinden.

Maar hoe is het Isidore verder vergaan in het leven?

In 1945 was hij negen jaar oud en tijdens de oorlogsjaren had hij weliswaar een tijdje in een katholieke school wat les gekregen maar toch volstrekt onvoldoende. Met drie jaar vertraging trok hij naar de lagere school in Vorst bij Brussel en nadien naar het ateneum in Elsene waar hij Latijn-Grieks volgde maar niet voor lang. Eigenlijk voelde hij zich aangesproken door een technische richting en zo behaalde hij het diploma hoger middelbaar electro-mechanica. Net als iedere jonge Belg volbracht hij zijn legerdienst en hij zwaaide in 1961 af als reserveofficier met de rang

van onderluitenant bij de gepantserde infanterie. Zijn beroepsleven mag geslaagd worden genoemd, de eerste jaren in de wereld van elektrisch materieel en van metalurgie waar hij meerdere niveaus van technisch-commerciële verantwoordelijkheden op zich nam, en vanaf 1969 waar hij in dienst kwam van de Europese vestiging van een Amerikaans bedrijf van optische instrumenten en waar hij zelfs de top haalde. Inmiddels had hij zijn kennis bijgewerkt met een cursus "opticien optométriste". Sinds zijn pensionnering is hij actief gebleven niet alleen als lid van een vereniging van ondergedoken kinderen maar tevens als vurig beoefenaar van fotografie en fotoreportages. Isidore is gehuwd en heeft een dochter. En, wist hij te vertellen, even in het Frans: "*Ma vie actuelle est très active et j'en suis très heureux*".

- **Georges Gliksmann** alias Georges, Marie, Thérèse, Joseph Petit, geboren in Brussel op 1 juni 1942 als zoon van Salo Gliksmann {geb. in 1899 in Kalisz (Polen)} en Sarah Szmulewicz (geboren eveneens in Kalisz op 2 augustus 1914). Georges was nog een baby toen hij in het weeshuis arriveerde. Fernande was zelf naar Brussel getrokken om het kindje op te halen. Ten einde de operatie vlot te laten verlopen was op voorhand een scenario overeengekomen. Het jonge moedertje Sarah zag Fernande staan bij een bepaald wachthuisje van de tramlijn aan de Ninoofse Poort, ging met kordate stap naar haar toe en liet haar kindje los terwijl het in de armen viel van 'moederke'... Sarah sprak geen woord en als een bliksem draaide ze zich om en verdween het moederhart gebroken... Fernande bekeek het mini-ventje en noemde het "Petit". En zo luidde voortaan de oorlogsnaam van het jongetje... Georges zou geen lang leven beschoren zijn. Hij stierf in Parijs aan de gevolgen van leu-

'Moederke' met 'le petit Georges'? (Verz. I. Eisentorg)

kemie amper 12 of 15 jaar (?) oud. Hij was een kozijn van Lea en Nadia Szmulewicz en kreeg bij zijn doopsel Charles en Fernande De Smet als peter respectievelijk meter.

- **Manfred Neublum** alias Frans, Marie, Joseph, Thérèse Vincke, geboren in Quäkenbruck (D) op 17 april 1936 als zoon van Walter Neublum (geboren in Berge op 17 september 1904) en Zelma Neuhooff (geboren in Furstenau op 27 februari 1903). Volgens de Duitse steekkaart woonde het gezin Neublum in de Stooftstraat nr. 62 te Brussel. Bij zijn doopsel kreeg Manfred Charles De Smet en Lea Baccaert tot peter respectievelijk meter.

Manfreds oudere zus Sophia (geboren in Quäckebruck op 29 december 1932) leefde ondergedoken van 1942 tot 1944 bij het gezin Charles De Vidts uit Pamel. Op 30 november 1944 stonden hij en zijn zus ingeschreven in de gemeente Gooik welke ze in de loop van 1949 verlaten hebben voor een onbekende bestemming. Sindsdien geen verdere gegevens.

Diploma ter erkenning van de Rechtvaardige Fernande de Smet.

Bron : Yad Vashem, The Holocaust Martyrs' and Heroes' Remembrance Authority, P.O.B. 3477 Jerusalem 91034 Israël.

- **Lea Szmulewicz** alias Lea, Marie, Joseph Thérèse Marchand is geboren in Vorst bij Brussel op 23 augustus 1939 als dochter van Ajzyk Szmulewicz {geboren in Kalisz (Polen)} en Perla Trajman {geboren in Bedzen (Polen)}. Lea kreeg Marchand als oorlogsnaam omdat haar vader een groothandel in regementen had in Brussel. Hij was het die met de hulp van zijn Geraardsbergse zakenrelatie Victor Pion zijn dochtertje, neefje en nichtje wist te plaatsen in het tehuis "Zoete Troost der Bedrukten". Lea verbleef, net als haar nichtje Nadia, in het tehuis tot eind 1943/begin 1944.

- **Nadia Szmulewicz** alias Maria, Anne, Joseph, Thérèse Van Den Bergen droeg eigenlijk de naam van haar moeder. Ze werd geboren op 5 maart 1936 als dochter van Sralet(?) Goldberg (geboren in Po-

len op 15 oktober 1908) en van Cilli (?) An (?) Szmulewicz (geboren in Polen in 1907).

'Rechtvaardige onder de volkeren'
(*'Righteous among the nations'*)

Hulp bieden aan Joden was een uiterst gevaarlijke onderneming, namelijk het gevaar zelf te worden opgepakt en te worden gedeporteerd naar een of ander kamp van ontmenselijking waar de eeuwigdurende stilte als enig "levensvoorzicht" gold... Dit is het lot geweest van tal van edelmoedige mensen.

Zodra de omstandigheden het mogelijk maakten, heeft de Joodse gemeenschap haar erkentelijk betoond jegens diegenen die tijdens de gevaarlijke bezettingsjaren hun leven hebben geriskeerd om hun

mensen te redden. Reeds vijf jaar na de stichting van de Joodse Staat, heeft de Knesset, dit is het Israëlische parlement, in 1953 een wet gestemd die de oprichting inhield van een Instituut voor de herdenking van de Martelaren en de Helden van de Holocaust of (beter) de *shoà*; dit instituut kreeg de naam Yad Vashem en had onder meer tot opdracht een afdeling in het leven te roepen voor de erkenning van Rechtvaardigen. Alleen niet-Joden die hun leven op het spel hadden gezet om Joden te helpen tijdens de Tweede Wereldoorlog, konden ervoor in aanmerking komen. Er werden duidelijke criteria vastgelegd voor de erkenning, slaande op hulpverlening in een van de landen die door de Duitsers (of bondgenoten) bezet waren; deze hulpverlening kon bestaan in het verschaffen van onderdak, valse

'Moederke' met enkele kinderen in het tehuis in Onkerzele (Verz. I. Eisentorg)

identiteitspapieren, levensmiddelen, schuilplaatsen, of nog in het begeleiden van personen en dergelijke acties. Daden van hulpverlening dienden voor de redder werkelijk gevaren mee te brengen, namelijk het gevaar te worden opgepakt en gevangen genomen, te worden gedeporteerd of te worden gedood. De redder diende niet alleen te weten dat hij met Joden had te doen, maar hij moest bovendien bewust zijn daden stellen met het doel op actieve manier te participeren aan de redding van de vervolgte Joden. En als vanzelfsprekend kon er geen sprake geweest zijn van enige vergoeding voor bewezen diensten, tenzij terugbetaling van werkelijk gedane uitgaven en kosten. Tot en met 1999 waren zowat 19.000 "Rechtvaardigen onder de Volkeren" en voor wat België betreft waren ze eind 2004 met 1.500. ⁽²⁶⁾

Fernande was een van hen die erkenning kreeg vanwege de Joodse gemeenschap. Op 12 oktober 1980 werd haar door het "Huldecomité van de Joden van België 1940-1945" ⁽²⁷⁾ het brevet en de penning "Wederzijdse Hulp" toegekend. Zowat 20 jaar nadien kreeg ze ook internationale waardering en erkenning bij monde van het Yad Vashem-instituut ⁽²⁸⁾ dat haar op 12 april 2001 lauwerde met de onderscheiding

'Moederke' Fernande De Smet
(Verz. E. Verstrepen-Haegens)

"Rechtvaardige onder de volkeren", dit is de hoogste onderscheiding van de Staat Israël. Blijkens de huidige stand van zaken van de gegevensbank van Yad Vashem, is Fernande de enige "Rechtvaardige..." uit Groot-Geraardsbergen; hier is evenwel enige voorzichtigheid geboden omdat in de lijst van de gelauwerden niet steeds, naast de naam ook de woonplaats vermeld staat ⁽²⁹⁾. Haar diploma van erkenning en het bijhorende eremetaal ⁽³⁰⁾ werd haar op 7 juni door een afgevaardigde van de Israëlische ambassade te Brussel plechtig overhandigd in het home waar ze

vertoefde. ⁽³¹⁾ Hierna de vertaling van het diploma:

Dit diploma getuigt dat in haar zitting van 4 april 2001, de Commissie voor eerbetoon aan de Rechtvaardigen onder de Volkeren daartoe aangesteld door Yad Vashem, het Instituut voor de herdenking van de martelaren en de helden, op grond van de verzamelde getuigenissen, eer heeft betoond en de Medaille der Rechtvaardigen onder de Volkeren heeft toegekend aan Fernande de Smet

Op gevaar van haar eigen leven heeft zij Joden gered die vervolgd werden ten tijde van de Shoà in Europa. Haar naam zal voor eeuwig gegrift blijven in de Muur der Rechtvaardigen onder de Volkeren van het Yad Vashem gedenkteken in Jeruzalem.

Jeruzalem, Israël
12 april 2001

Bij wijze van slot...

Wie één leven redt, is alsof hij de hele wereld redt. (Uit de Talmoed)

Marc VAN TRIMPONT
mvtger@telenet.be

⁽²⁶⁾ S. BRACHEFELD, *Onze Joodse burens*, 4de druk, Antwerpen/ Amsterdam, 2006, p. 184, 235, 249, 260.

⁽²⁷⁾ Het "Huldecomité..." is een werkgroep binnen de vereniging "Hulde van de Joden van België aan hun Helden en Redders" gevestigd in Brussel.

⁽²⁸⁾ Yad Vashem staat voor "eeuwige naam" (D. SURDIACOURT, *'Als 't God belijft...*, op. cit., p.24, voetnoot 39).

⁽²⁹⁾ E-post van 9 september 2009 aan de auteur dezes.

⁽³⁰⁾ De medaille is jammer genoeg verloren gegaan.

⁽³¹⁾ AMBASSADE ISRAËL, Brussel: e-post (get. Hélène Potezman) aan de auteur dezes de dato 14 september 2009.